

TAUSTATIEDOT

HANKKIJA
Helsingin kaupunki

HANKINNAN KOHDE
Helsingin kaupungin koulujen ja päiväkotien, Palvelukeskus Helsingin ja säätiöiden sekä sosiaali- ja terveystoimialan toimipisteiden käyttämä maidot, maitovalmisteet ja kasvipohjaiset tuotteet.

HANKINNAN ARVO
Noin 14 miljoonaa euroa

HANKINTAMENETTELY
Avoin hankintamenettely

Case: Maito ja maitovalmisteet

Hankinnan tavoitteena vähentää päästöjä ja lisätä vastuullisuutta

Palvelukeskus Helsinki ja kaupungin säätiöt käyttävät vuosittain alle 2,5 miljoonaa litraa maitoa ja maitovalmisteita kasvatus- ja hoitoalan toimipisteiden ruokapalveluissa. Tämän toistuvan hankinnan valmistelussa etsittiin keinoja vähentää ilmastoa ja ympäristöä kuormittavia vaikutuksia, joista merkittävä osuus syntyy alkutuotannossa. Tavoitteena oli myös selvittää, voidaanko hiilijalanjälkilaskentaa kiinnittää osaksi tarjouskilpailua tai sopimuskautta, ja siten tavoitella mitattavaa päästövähennystä. Lisäksi edistettiin vastuullisuutta ja läpinäkyvyyttä parantavien hankintakriteerien käyttöä.

Hankinta toteutettiin moniammatillisessa yhteistyössä

Hankinta toteutettiin yhteistyössä Helsingin kaupunginkanslian Hankinnat ja kilpailuttaminen –yksikön ja Palvelukeskus Helsinki –liikelaitoksen kanssa. Hankinnat ja kilpailuttaminen, Palvelukeskus Helsinki sekä Canemure-hankkeen asiantuntijat osallistuivat yhteistyössä koko hankintaprosessin läpivientiin huomioiden hankinnan eri osa-alueet, kuten tilaajan ja vähähiilisuuden näkökulmat. Lisäksi hankinnan ympäristö- ja vastuullisuuskriteerityössä konsultoitiin Motivan, maa- ja metsätalousministeriön, Sitran ja Luonnonvarakeskuksen asiantuntijoita.

hiilineutraalisuomi.fi

CANEMURE

Helsinki

Hankintakriteerit ohjaavat yritysten tarjontaa

Ympäristövastuullisilla hankintakriteereillä voidaan ohjata markkinoiden tuote- ja palvelutarjontaa. Parhailaan Helsingin hankinnoissa kehitetään olemassa olevia ja otetaan käyttöön uusia elinkaaren aikaisten vaikutusten, kiertotalouden ja ilmastonäkökulman paremmin huomioivia hankintakriteerejä. Maidon ja maitovalmisteiden kilpailutus on yksi Kohti hiilineutraaleja kuntia ja maakuntia (Canemure) – hankkeen casekohteista, joissa hankinta pyritään toteuttamaan vähähiilisesti. Samalla pilotoidaan hiilijalanjälkilaskennan soveltuvuutta hankintaa ohjaavana tekijänä. Hankkeen tuotokset tukevat kaupungin hiilineutraalustoimenpiteitä.

Yrityksiä kuullaan markkinavuoropuhelussa

Hankinnan valmistelun yhteydessä järjestettiin potentiaalisten tarjoajien kesken yhteinen markkinavuoropuhelu, jossa tarkasteltiin markkinan valmiuksia vastata vähähiilisyystoimenpiteisiin ja mahdollisuuksia hankinnan kohteen hiilijalanjälkilaskentaa. Vuoropuhelun perusteella muodostettiin noin 40 kriteerin taulukko, joka sisälsi ilmastokriteerien lisäksi muita vastuullisuuskriteerejä. Taulukko lähetettiin kommentoitavaksi potentiaalisille tarjoajille, jotka ottivat kantaa kriteerien toteutuskelpoisuuteen ja kustannusvaikutukseen. Kommentointikierroksen jälkeen toimijoiden kanssa käytiin vielä yrityskohtaiset keskustelut, joissa käsiteltiin vastuullisuuden lisäksi muita hankinta- ja sopimusteknisiä asioita.

Ilmastovaikutukset ja vastuullisuustavoitteet kriteereiksi

Ilmastovaikutusten vähentämiseksi tarjoajalta edellytettiin hankinnan yhteydessä toimenpidesuunnitelmaa 1) kasvattaa uusiutuvan energian, uusiutuvien polttoaineden tai vaihtoehtoisten käyttövoimien osuutta, 2) vähentää elintarviketejätteiden ja ruokahävikin määrää, 3) edistää hiilensidontaa ja ylläpitää hiilivarastoja sekä 4) edistää tuotteiden hiilijalanjälkilaskentaa ja vertailukelpoisen hiilijalanjälkitiedon tarjontaa. Suunnitelma koski hankinnan kohteeseen liittyvää toimintaa (sisältäen sopimustilat, tuotantolaitokset, ja kuljetukset).

Toimenpidesuunnitelmat käytiin läpi tarjosten tarkistamisvaiheessa ja hyväksyttiin osaksi sopimuskautta. Suunnitelman toteutus ja sen seuranta tarkennetaan valitun sopimustoimittajan kanssa puolen vuoden sisällä sopimuksen mukaisen toiminnan alkamisesta. Toimittaja sitoutuu suunnitelman mukaiseen kehitysohjelmaan ja raportoi työn etenemisestä.

Lisäksi hyödynnettiin seuraavia ympäristö- ja vastuullisuuskriteerejä:

- ▼ Toimittajan ympäristöjärjestelmä ja ympäristöasioille nimetty vastuuhenkilö.
- ▼ Kuljetuskaluston päästötaso vähintään EURO 5-tasoista. Kuljetuskaluston tulee olla päästötasoltaan vähintään Euro 6-tasoinen 31.12.2022 mennessä.
- ▼ Työllistämisehto työllistää sopimuskauden aikana kolme heikossa työmarkkina- asemassa olevaa henkilöä.
- ▼ Auditointiehto ympäristö- ja vastuullisuuskriteereiden toteutumisen tarkastamiseksi.
- ▼ Nautatilojen terveydenhuollon seurantarjestelmään (Nasevaan) kuuluvien sopimustilojen prosenttiosuus ilmoitettava tarjouksessa ja todennettava sopimuskauden alussa. Mikäli osuus on alle 100 prosenttia, tarjoajan tulee liittää tarjoukseen kuvaus siitä, miten nautatilojen terveydenhuoltoa koskevat, tarjouspyynnössä esitetyt vaatimukset täyttyvät niillä tiloilla, jotka eivät kuulu Nasevaan.
- ▼ Mikroiläkkeitä, kuten antibiootteja, käytetään vain sairaiden eläinten hoitoon eläinlääkärin määräyksestä ja valvonnassa. Mikroiläkkeiden käytöstä on pidettävä kirjanto. Maito tulee olla testattu antibioottijäämien osalta ja tuloksen on tullut olla negatiivinen.
- ▼ Kuvaus raaka-aineiden jäljitettävyydestä sekä raaka-aineketjun laadun- ja riskienhallinnasta.
- ▼ Tuotantoketjussa käytetty eläinrehu on pääasiassa soijavapaita. Jos eläinrehussa käytetään soijaa, tulee siinä käytettävän soijan olla todennetusti jäljitettävissä koko toimitusketjusta.
- ▼ Elintarvikkeet ovat gmo-vapaita ja ne eivät sisällä muuntogeenisiä ainesosia.
- ▼ Kaikki tarjotut tuotteet ovat natriumglutamaattivapaita.

Uuden kehittäminen ja muutos tuovat haasteita

Maidon ja maitovalmisteiden hankinta on volyymiltaan suuri kokonaisuus Helsingin kaupungin elintarvikehankinnoissa. Vaikka hankinta jaettiin useampaan osaan, ovat osa-alueiden tilausmäärät merkittäviä, tuotevaihtoehdot laajoja ja toimitusaikataulut tiukoja, eikä kaikkien alan toimijoiden ole helppoa vastata näihin. Logistisesti toimivan ja riittävän kapasiteetin lisäksi toimittajalta edellytettiin aktiivista otetta hankinnan kohteen vastuullisuuden todentamiseen sekä oman toiminnan hiilijalanjäljen pienentämistä sopimuskauden aikana.

Kattavilla vastuullisuuskriteereillä ja ilmastovaikutuksiin pureutuvalla toimenpidesuunnitelmalla saavutettiin todennäköisesti parempi vaikuttavuus hiilijalanjälkilaskennan sijaan.

Valmiita ilmastokriteerejä ei ollut, joten työhön lähdettiin hyvin avoimin ja jopa innovatiivisin ideoin. Kriteerien toteutuskelpoisuuden varmistamiseksi markkina-keskustelulla oli keskeinen rooli. Intensiivinen dialogi vaati kuitenkin resursseja niin organisointiin kuin saadun datan analysointiin.

Myös hiilijalanjäljen tarkastelu elintarvikehankinnoissa oli täysin uutta. Hiilijalanjälkilaskenta otettiin kuitenkin lähempään tarkasteluun, sillä maitotuotteiden ympäristövaikutuksille on olemassa standardoitu laskentamenetelmä. Kyseistä PEF-ympäristöjalanjälkimenetelmää (Product Environmental Footprint) suositelee käyttämään myös Euroopan komissio. PEF-ympäristöjalanjälkimenetelmän hyödyntämistä hankinnassa tarkasteltiin yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen tutkijoiden kanssa. Tarkastelun perusteella todettiin, että tällä hetkellä tuotteen hiilijalanjälkilaskenta ja hiilijalanjälkitiedon tuottaminen vertailukelpoisesti hankintaa varten on monimutkaista sekä työaikaa, euroja ja osaamista vaativaa. Menetelmän mukaisten lähtötietojen kerääminen voisi myös olla toimittajalle kohtuuton vaatimus sopimuskauden puitteissa. Lisäksi on huomioitava, että menetelmän rajaukset eivät huomioi alan kunnianhimoisia hiilensidonnann tavoitteita.

Onnistuneen kilpailutuksen ilmastohyödyt avautuvat sopimuskaudella

Lopputuloksena saatuihin sopimuksiin ja kahteen valittuun toimittajaan oltiin erittäin tyytyväisiä. Vaikka alun optimistisia tavoitteita hiilijalanjälkilaskennan sisällyttämisestä kilpailutukseen jouduttiin muuttamaan, tarkoin pureskeltujen ja markkinaa kuunnellen mukaan otettujen ilmasto- ja vastuullisuuskriteerien suhteen tapahtui merkittävää kehitystä. On todennäköistä, että muutamien tuotteiden hiilijalanjälkilaskennan sijaan kattavilla vastuullisuuskriteereillä ja ilmastovaikutuksiin pureutuvalla toimenpidesuunnitelmalla saavutettiin parempi vaikuttavuus. Laajemmin ilmastovaikutuksia käsittelevä toimenpidesuunnitelma antoi markkinalle vapautta valita sopivat toimenpiteet, joihin voidaan yhdessä keskittyä sopimuskauden aikana. Toimenpidesuunnitelma mahdollistaa sopimuskauden aikaisen kehittämisen ja ilmastotyön edistämisen.

Kehitystyöllä oli ohjaava ja keskustelua herättävä vaikutus niin markkinoille kuin kaupungin sisällä. Monivaiheisella dialogilla saatiin myös viestittyä kaupungin tahtotilaa ilmastovaikutusten huomioimiseksi. Keskustelu antoi hyvän kuvan

markkinan tämän hetken tilanteesta kriteereihin nähden ja kirkasti yhteistyömahdollisuuksien otollisuuden, sillä markkina tekee parasta aikaa paljon ilmastotoimia.

Ilmasto- ja vastuullisuuskriteereillä ei todennäköisesti ollut vaikutusta tarjouten määrään, sillä haastavana hankintana tarjouten määrän odotettiin olevan muutenkin vähäinen. Ilmasto- ja vastuullisuuskriteereillä ei myöskään ollut suoria kustannusvaikutuksia ja sopimukset on otettu käyttöön hyvillä mielin. Epäsuorasti kriteerityö vaikutti kustannuksiin käytettynä työaikana.

Ilmasto- ja hankintakriteerien toteutumista seurataan sopimuskauden aikana, jolloin myös hankintakriteerien konkreettista vaikuttavuutta voidaan alkaa arvioida. Päästövähennyksiä saataneen niin suorasti kuin epäsuorasti. Selviä konkreettisia vaikutuksia ovat olleet yhteistyön lisääntyminen ja asiantuntijaverkoston hyödyntäminen.

Tiekartta tulevia sopimuskausia varten

Markkinakeskustelu ja kriteerityö olivat opettavainen kokonaisuus, jolla luotiin myös tiekarttaa tulevia sopimuskausia varten. Kehittämistyö on myös auttanut yhdenmukaistamaan kaupungin ruokahankintojen ympäristö- ja vastuullisuuskriteerejä. Kilpailutuksessa käytettyjä vastuullisuuskriteerejä ja sopimuskauden aikaista yhteistyötä ylläpitävää toimenpidesuunnitelmaa on hyödynnetty myös onnistuneesti kaupungin ruokapalveluhankinnoissa.

Keskustelua ja sitouttamista tarvitaan

Kehitystyössä on suositeltavaa toimia etupainotteisesti. Alustaminen varsinkin sisäisesti on hyvä aloittaa jo meneillään olevan sopimuskauden aikana. Hankinnan valmistelua olisi sulavoittanut ilmasto- ja vastuullisuustavoitteiden kirkastaminen ja välikatsausten asettaminen hankintaa valmistelevalle ryhmän kanssa sekä sisäisten sidosryhmien parempi sitouttaminen tavoitteeseen.

Kehitystyö edellyttää resursseja. Sisäisen resursoinnin lisäksi ulkopuolisen asiantuntijaverkoston hyödyntäminen oli hyvä ratkaisu, minkä avulla löytyi myös uutta yhteistyötä. Kehitystyö tuki ympäristöön ja vastuullisuuteen liittyvää hankintalain säädöksiä käytäntöön viemistä. Ensimmäistä kertaa toteutettuna tämä oli iso ponnistus, mutta prosessin muotoutuessa seuraava kerta sujuu varmasti ketterämmin.

Keinot kiertoon

Toimenpidesuunnitelmalla pyrittiin löytämään juuri tarjouskilpailuun osallistuvale taholle toteuttamiskelpoisia tavoitteita ilmastovaikutusten vähentämiseksi. Alkutuotannon merkittävien ilmastovaikutusten osalta on myös hyväksyttävä, että vähennystoimenpiteet voivat jäädä epäsuoriksi, esimerkiksi linjauksiksi, suosituksiksi ja viestimiseksi. Toimenpidesuunnitelman mallia tullaan tarkastelemaan myös osana Palvelukeskus Helsingin työvaatehankintaa.

Koska suurimmat ilmastovaikutukset tulevat alkutuotannossa, tuotteiden hiilijalanjäljen hyödyntäminen kilpailutuksessa koetaan jatkossakin houkuttelevaksi. Siksi alan kehittymistä ja laskentamenetelmien hyödyntämistä seurataan tarkasti. Menetelmän lisäksi oman haasteensa tuo luotettavien ja vertailukelpoisten lähtötietojen kerääminen.

Yleisesti Suomen ympäristökeskuksen kanssa tehty selvitys lisäsi kaupungin sisäistä ymmärrystä hiilijalanjäljen käytettävyydestä hankinnoissa.

LIFE 17 IPC/FI/000002 LIFE-IP CANEMURE-FINLAND

Tämän hankintacase-julkaisun tuottamiseen on saatu rahoitusta Euroopan unionin LIFE-ohjelmasta. Tämän hankintacase-julkaisun sisältö edustaa ainoastaan CANEMURE -projektin näkemyksiä ja EASME / Komissio ei ole vastuussa hankintacase-julkaisun sisältämän informaation mahdollisesta käytöstä.

hiilineutraalisuomi.fi

CANEMURE

Helsinki